

PARK ŁAZIENKI KRÓLEWSKIE W OCZACH MIESZKAŃCÓW WARSZAWY

Marta Połec

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Warszawski,
ul. Żurawia 4, 00-001 Warszawa
martakatarzynapolec@gmail.com

ABSTRAKT

Cel badań. Celem artykułu było przeanalizowanie sposobów korzystania z Parku Łazienki Królewskie w Warszawie przez jego użytkowników – poznania ulubionych miejsc i najchętniej pokonywanych tras. Tekst przedstawia wyniki badań etnograficznych, zaprezentowanych w pracy dyplomowej pt. *Park Łazienki Królewskie: Przestrzeń miejska w narracjach i praktykach jej użytkowników*.

Metoda badań. Badania terenowe przeprowadzono w latach: 2012-2013 na obszarze Parku Łazienkowskiego z wykorzystaniem metod: wywiadu antropologicznego, obserwacji uczestniczącej oraz notatek terenowych. Pytanie badawcze dotyczyło sposobów spędzania czasu w Parku oraz przyczyn odgrywania istotnej roli w życiu mieszkańców Warszawy. Na potrzeby analizy wykorzystano koncepcję map mentalnych Kevina Lyncha, wyróżniających: drogi, węzły, punkty orientacyjne, obszary i krawędzie. Tekst odnosi się również do innych idei przestrzeni i miejsc, takich jak: miejsce centralne, miejsce znaczące, miejsce wspomnienia czy puste przestrzenie.

Wyniki. Artykuł konfrontuje wyniki przeprowadzonych badań jakościowych ze sposobami percepcji Parku z wcześniejszych badaniach ilościowych. Wynikiem badań jest ukazanie oryginalnej w kontekście użytkowania Parku perspektywy osób go odwiedzających.

Wnioski. Spojrzenie badanych odzwierciedla zaangażowaną postawę ludzi korzystających z Parku, nadających przestrzeni publicznej nowe znaczenia w odniesieniu do swoich prywatnych, osobistych przeżyć. Pozwala stworzyć użytkową mapę Parku – alternatywną do oficjalnej, wykorzystywanej przez zarządzających instytucją kultury.

Słowa kluczowe: Łazienki Królewskie, park, mapy mentalne, etnografia, użytkowanie, przestrzeń publiczna, znaczenie, obszar, miejsce, obraz.

The Image of Royal Łazienki Park Perceived by the Inhabitants of Warsaw

ABSTRACT

Aim. The aim of the article was the analysis of the ways how people use space of the Royal Łazienki Park in Warsaw – which places are their favorite and which tracks do they follow the most enthusiastically of all? The paper concerns the results of the

ethnography entitled: "Royal Łazienki Park. Urban space in the users' narratives and practices".

Research Method. The field research was conducted from 2012 to 2013 in the area of the Royal Łazienki Park. Author used the methods: anthropological interview, participant observation and research diary. The research questions were: How people spend their time in Park? Why the Łazienki Królewskie Park plays an important role for the inhabitants in Warsaw? Author considers the concept of mental maps by Kevin Lynch (distinguishing: paths, nodes, landmarks, districts and edges), but also the other ideas of space and places (central place, significant place, lieu de momoire, empty spaces).

Results. The results of the conducted qualitative research are presented in contrast to the image of Royal Łazienki Park presented in some of the earlier quantitative polls. In effect, the usage of the Park is shown in original contexts presented by the users.

Outcome. Users' perspective reflects an involved attitude of people, which are creating quite new meanings of the space they use, basing on their own private experiences. It gives a possibility to create appropriable map of the Park – alternative to the official one, which is being presented by the manager of the cultural institution.

Key words: Łazienki Królewskie, Park, Mental Maps, Ethnography, Usage, Public Space, Meaning, Area, Place, Image.

WSTĘP

„Mimo, że Łazienki Królewskie są dziś celem międzynarodowej turystyki, to wciąż panuje tu atmosfera miejsca niezwykłego. Klasycystyczna architektura XVIII-wiecznych budowli – Pałacu na Wyspie, Starej Oranżerii czy Amfiteatru – łączy się tu z bogatym, naturalnym otoczeniem historycznych ogrodów. Jednak Łazienki Królewskie to nie tylko zabytkowe wnętrza i ekspozyty, to również wspaniała przestrzeń, w której odbywają się różne wydarzenia”

(Madame, 2016, s. 92).

Park Łazienki Królewskie, potocznie nazywany Parkiem Łazienkowskim bądź po prostu Łazienkami, należy do Zespołu Pałacowo-Ogrodowego Łazienki Królewskie w Warszawie. Jest położony w dzielnicy Śródmieście miasta stołecznego Warszawy. Znajduje się na Trakcie Królewskim, łączącym Zamek Królewski na Starówce z Pałacem w Wilanowie. Urząd Miasta na stronie internetowej umieścił Łazienki Królewskie na liście dziesięciu miejsc, które trzeba zwiedzić w Warszawie (Oficjalny portal turystyczny miasta stołecznego Warszawy, 2013).

Jak wykazują dotychczasowe badania, a także badania autorki, Park Łazienki Królewskie jest przez mieszkańców Warszawy zdecydowanie wyróżniany na tle pozostałych parków miejskich. Również okoliczności wizyt, organizowane w Parku wydarzenia (na czele z koncertami chopinowskimi), a także sposoby spędzania w nim czasu różnią się w porównaniu z innymi warszawskimi parkami. Zarówno w okresie prowadzonych przeze mnie badań etnograficznych i wcześniejszych, stałych wizyt w Parku od 2011 roku, przechodził on gruntowne zmiany. Objęły one prace konserwatorsko-remontowe obiektów oraz renowacje ogrodów, m.in. okolic Nowej Pomarańczarni, Pałacu na Wyspie czy też samego monumentu Fryderyka Chopina.

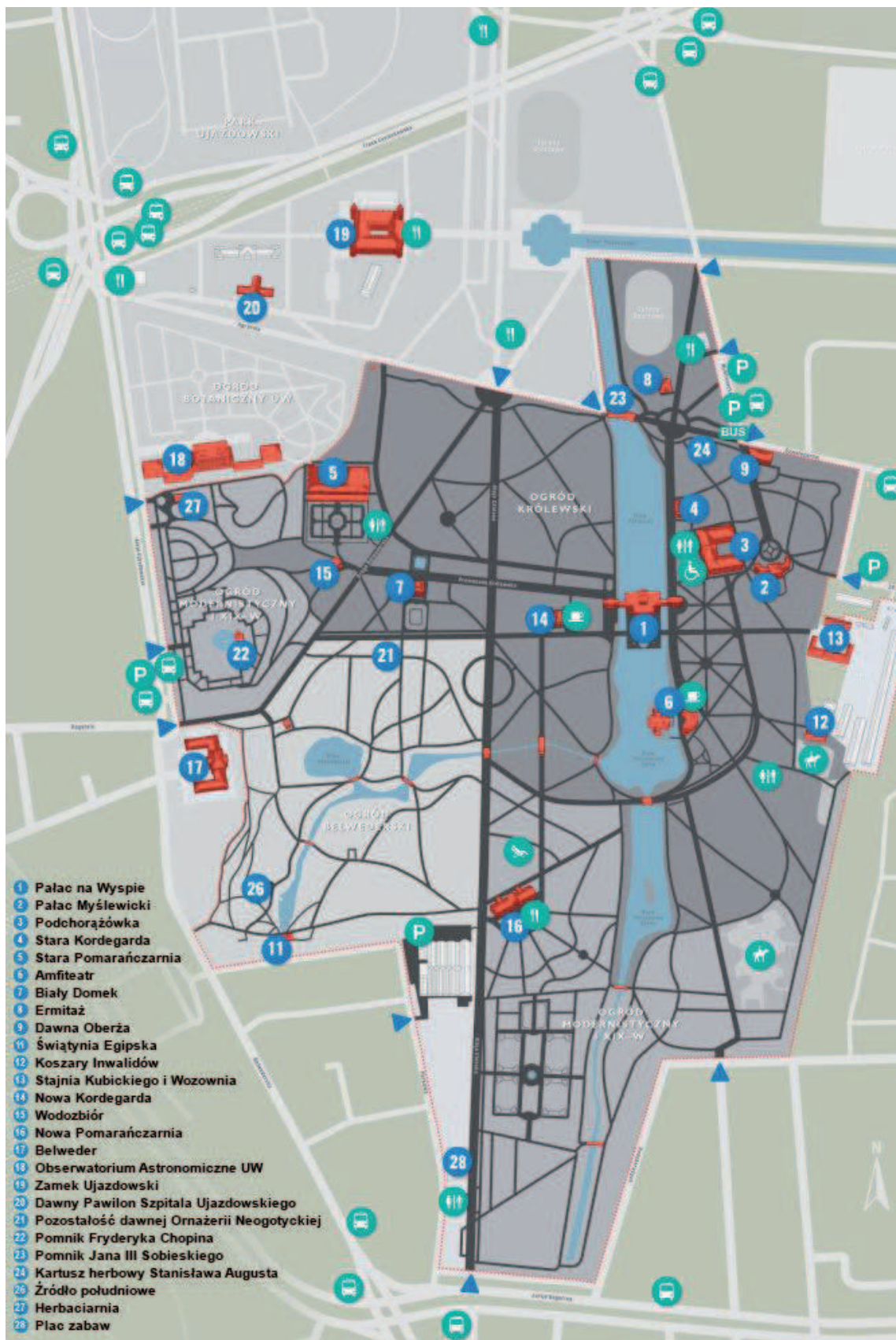
Tekst przedstawia wyniki badań etnograficznych, zawartych w pracy dyplomowej pt. „Park Łazienki Królewskie: Przestrzeń miejska w narracjach i praktykach jej użytkowników” (Połec, 2013). Prezentowane w artykule spojrzenie ma na celu odzwierciedlić perspektywę użytkowników Parku, która może być przydatna zarządzającemu instytucją kulturalną w kształtowaniu przestrzeni miejskiej oraz ustalaniu zasad korzystania z niej. Perspektywa ta wskazuje również, z jakich względów Łazienki Królewskie są atrakcyjne i chętnie odwiedzane przez ludzi. Postawione pytania badawcze brzmią: W jaki sposób ludzie spędzają czas w Parku Łazienki Królewskie? Z jakich powodów Park może odgrywać istotne znaczenie w życiu mieszkańców Warszawy?

METODYKA

Badania zostały przeprowadzone na terenie Parku Łazienki Królewskie w Warszawie w latach 2012-2013 z wykorzystaniem metodologii etnograficznej (Hammersley i Atkinson, 2000), na którą złożyły się: obserwacja uczestnicząca oraz 30 wywiadów antropologicznych (Kostera, 2010). Poruszane w wywiadach zagadnienia dotyczyły opowieści przekazywanych na temat Parku Łazienkowskiego, odbieranych walorów zmysłowych, a także stosowanych praktyk przestrzennych. To właśnie ostatnia z powyższych kwestii wzbudzała największe ożywienie i zainteresowanie ze strony rozmówców, którzy mogli opowiedzieć o swoich doświadczeniach, a także pokazać najważniejsze dla nich miejsca. O ile opowieści na temat Parku oraz walory zmysłowe były podzielane przez rozmówców, o tyle poszczególne praktyki przestrzenne znacznie różniły się między sobą i ściśle wiązały z danymi osobami: ich doświadczeniami, upodobaniami, przyzwyczajeniami, tradycjami, bliskością miejsca zamieszkania czy stylem życia. Owe praktyki, a więc działania podejmowane przez odwiedzających Park pozwoliły zrozumieć, z jakich powodów pobyt na danym obszarze stawał się atrakcyjny: czym zajmowały się przebywające tam osoby, jakimi trasami się poruszały, a także w jakich okolicznościach odwiedzały Park.

Wywiady zostały udzielone dobrowolnie przez dorosłe osoby przebywające na terenie Parku. Doboru rozmówców dokonano celowo, ponieważ różne czynniki (takie jak: dysponowanie wolnym czasem, nastrój do rozmowy, chwilowy brak towarzystwa i zajęcia, a także skłonność do obdarzenia badaczki zaufaniem) sprawiły, iż na wywiad najczęściej zgadzały się kobiety, osoby samotne i ludzie w starszym wieku. Osoby najchętniej przystępujące do udzielenia wywiadu zazwyczaj spotykałam, gdy zajęte były czytaniem lektury bądź opieką nad dziećmi. Zróżnicowanie wiekowe osób badanych obejmowało przedział: 20-85 lat.

W czasie prowadzonej etnografii kilku moich rozmówców udało mi się spotykać wielokrotnie – niektórzy z nich mieszkali w pobliżu Parku i często go odwiedzali. Na moją prośbę, rozmówcy przedstawiali i omawiali swoją ulubioną bądź jedną z zazwyczaj obieranych tras – uzasadniając jej przebieg, komentując odwiedzane miejsca bądź zapamiętane wydarzenia z przeszłości. Chociaż nie wszyscy pamiętali nazwy poszczególnych budynków i alejek, po chwili bez trudu potrafili zlokalizować ważne z ich perspektywy miejsca oraz odtworzyć drogę zwykle przemierzaną przez Park Łazienkowski. Sytuacje te potwierdzały rzeczywistą znajomość terenu i częste – bądź

Rysunek 1: Mapa Parku Łazienki Królewskie w Warszawie.

Źródło: Łazienki Królewskie w Warszawie (2016).

nieliczne, lecz zapadające w pamięć – wizyty. Kilku rozmówców po zakończeniu wywiadu zaproponowało wspólne przebycie ulubionej trasy – głównie dla towarzystwa i możliwości przeprowadzenia swobodnej konwersacji, w której jednak pojawiały się spontaniczne komentarze na temat mijanych miejsc oraz zaobserwowanych sytuacji. Dzięki temu, mogłam bezpośrednio doświadczyć atrakcji postrzeganych przez moich rozmówców; poznać te, które z różnych przyczyn pominięto w wywiadzie, a także zweryfikować wcześniejsze słowa osób badanych.

W badaniach została użyta koncepcja map mentalnych Kevina Lyncha (2011). Zagadnienie to dotyczy stworzenia wspólnej dla danej grupy reprezentacji poszczególnych elementów środowiska miejskiego i zachodzących pomiędzy nimi relacji. Gdy rozmówcy opowiadali mi o ważnych dla nich miejscach, prosiłam o zaznaczanie tych miejsc, jak również tras, jakimi najczęściej się poruszali, na wydrukowanych przeze mnie planach Parku (*Rysunek 1*). Proponowane przez rozmówców trasy obejmowały najczęściej wybierane wejścia do Parku i wyjścia z niego, ulubione miejsca spotkań i odpoczynku (oznaczane symbolami), a także ich przebieg i granice pomiędzy poszczególnymi przestrzeniami (oznaczane i wyodrębnianie liniami).

K. Lynch w swojej koncepcji map wyobrazeniowych wymienił jej 5 głównych elementów (2011, s. 54-55):

- Drogi – linie, którymi ludzie najczęściej się poruszają;
- Węzły – punkty, w których przecinają się różne obszary przestrzeni;
- Punkty orientacyjne – ułatwiające poruszanie się w przestrzeni;
- Obszary – wyodrębnione przestrzenie;
- Krawędzie – linie, będące granicami przestrzeni.

Dzięki wykorzystaniu przedstawionej koncepcji powstało 30 map mentalnych, odzwierciedlających miejsca i przestrzenie waloryzowane przez moich rozmówców, szczególnie dostrzegane i pomijane, nacechowane mniej lub bardziej emocjonalnym nastawieniem. O ile każda droga wyglądała inaczej, różniła się czasem jej przemierzenia i poszczególnymi przystankami, o tyle zebrane razem wywiady ukazały konkretne, wspólnie postrzegane węzły, punkty orientacyjne, obszary i krawędzie. W badaniach zastosowano opis gęsty (Geertz, 2003, s. 38), umożliwiający postrzeganie zjawiska z perspektywy osób badanych, poszerzonej o kontekst obserwatorów, a więc innych osób przebywających na terenie Parku i interpretujących zachowania pozostałych, zaś na końcu o spostrzeżenia i wrażenia samego badacza.

OBRAZ PARKU ŁAZIENKI KRÓLEWSKIE W BADANIACH

Park Łazienki Królewskie należy do typu parków historycznych oraz ogólnomiejskich (Szumacher i Ostaszewska, 2010). W licznych badaniach ankietowych przeprowadzonych na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat XX wieku, dotyczących percepcji przestrzeni Warszawy, Łazienki Królewskie i okolice zostały zaliczone do „dobrych dzielnic” – wyróżniających się jakością środowiska (zieleni, czystość), łatwym dostępem do różnorodnych usług, a także korzystną lokalizacją charakteryzującą się bliskością centrum. W badaniach urbanistycznych z 1980 r. Stare Miasto oraz Łazienki Królewskie wyróżniono na tle pozostałych części Warszawy i określono mianem „salonu miejskiego” (Jałowiecki, 2000, s. 86). W ankiecie z 1995 r. Pałac Łazienkowski

został wskazany jako najładniejszy budynek w Warszawie, zaś Łazienkowski monument przedstawiający Fryderyka Chopina znalazł się na drugim miejscu wśród najładniejszych pomników, zaraz za kolumną króla Zygmunta II Augusta ze Starówki (Jałowiecki, 2000). W 1990 r. Łazienki Królewskie i pomnik Chopina, obok Starówki, Pałacu Kultury i Nauki, Zamku Królewskiego i pomnika Syreny, znalazły się na liście dziesięciu symboli Warszawy. Za symbol uznano też nie tyle miejsce, jakim są Łazienki Królewskie, ile sam wizerunek, „a konkretnie widok Pałacu na Wodzie od strony frontowej” (Jałowiecki, 2000, s. 91).

Łazienki Królewskie nie są postrzegane jako sam park, ale pewien obszar miejski, do którego przynależą otaczające go dzielnice mieszkaniowe. Chociaż obszar ten był wartościowany pozytywnie, odbierano go w sposób ambiwalentny. Wstęp do Parku jest darmowy i każdy może do niego wejść, istniało jednak wśród ankietowanych przekonanie o jego niedostępności społecznej: „przekonanie, że dzielnice te zamieszkiwane są przez wyższych rangą urzędników państwowych oraz wojskowych, co w ich odczuciu nadawało tym obszarom charakter enklaw niedostępnych dla zwykłego śmiertelnika” (Jałowiecki, 2000, s. 83-84).

„Rzadko spotykanym na świecie przykładem [surowych] restrykcji jest Park Łazienkowski w Warszawie, gdzie nic właściwie nie wolno poza spacerowaniem. Nie wolno biegać, jeździć na rowerze, wchodzić na trawniki, wprowadzać psa itd. Co więcej, administrator tej przestrzeni sprywatyzował jedno z atrakcyjniejszych miejsc – palmiarnię – i wydzierżawił ją na luksusową restaurację. Inaczej jest w europejskich metropoliach, na trawniku w londyńskim Regent Parku ustawione są leżaki, a na trawnikach przy Avenue des Champs Élysées można urządzić piknik” (Jałowiecki, 2006, s. 53-54).

Łazienki Królewskie to najlepiej strzeżony warszawski park, dlatego też na jego obszarze należy przestrzegać określonych zasad. Tę kwestię można odnieść do problemu ograniczania przestrzeni oraz poczucia kontroli, o których pisał Michel Foucault w *Nadzorować i karać: narodziny więzienia* (2009). Myśl o byciu obserwowanym ma wzbudzić „świadome i trwałe przeświadczenie o widzialności, które daje gwarancję automatycznego funkcjonowania władzy” (Foucault, 2009, s. 241). Gdy ktoś wie, że jest pilnowany, sam staje się swoim strażnikiem. Jest to sposób na dyscyplinowanie ludzi przebywających w danej przestrzeni w łagodnej formie – nie używając krat ani łańcuchów. Im częściej mamy do czynienia z odgradzaniem poszczególnych części przestrzeni publicznej, tym częściej słyszy się również, iż: „ulice, place, a także miejskie parki powinny być własnością wszystkich obywateli miasta, przestrzenią, w której ludzie czuliby się swobodnie, ograniczeni jedynie ogólnymi zasadami współżycia społecznego” (Jałowiecki, 2006, s. 53).

ANALIZA BADAŃ WŁASNYCH

Analizując park zgodnie z koncepcją map mentalnych, wyodrębniono poszczególne elementy mapy. Do dróg zaliczone zostały trzy główne linie, przecinające park:

- Drogę Belwederską – prowadzącą od Belwederu do Agrykoli. Najczęściej przemieszczano się nią, schodząc po skarpie od pomnika Fryderyka Chopina do Starej Pomarańczarni (rzadziej w kierunku przeciwnym),

- Aleję Chińską – dawniej nazywaną Drogą Wilanowską. Przecinała Park wzdłuż, łącząc ze sobą dwa popularne wejścia: od Agrykoli oraz od ulicy Gagarina,
- Promenadę Królewską – przecinała Park w poprzek, stanowiąc połączenie Drogi Belwederskiej z Aleją Chińską. Stanowiła najprostszą drogę przedostania się między dwoma miejscami centralnymi: pomnikiem Fryderyka Chopina oraz Pałacem na Wyspie.

Węzły wyznaczono za pomocą punktów przecięcia się dróg. Wymienione przeze mnie wyżej, dzieliły park, stanowiąc jego osie. Dlatego węzły powstały w punktach zbiegu wszystkich mniejszych alejek na terenie poszczególnych ogrodów, a także w pobliżu zabytków. Dobrymi przykładami węzłów, będących pośrednikami pomiędzy różnymi obszarami, były mostki – np. ten oddzielający Staw Południowy Dolny od Stawu Południowego Górnego. Taki węzeł zbiegał się na granicy obszaru ogrodu i stawów, zaś mniejsze alejki łączyły się w jedną, dużą, która przebiegała właśnie przez most.

Osoby badane wyróżniły w Parku kilkanaście charakterystycznych punktów orientacyjnych. Znalazły się wśród nich miejsca centralne (Eliade, 2003), będące powszechnie znanymi, gromadzącymi ludzi i często rozpoznawanymi z daleka, jak:

- Pomnik Fryderyka Chopina,
- Pałac na Wyspie,
- Amfiteatr,
- Most z pomnikiem króla Jana III Sobieskiego,
- Nowa Pomarańczarnia,
- Belweder.

Zaliczono do nich także wszystkie większe budynki, przy których znajdowały się drogowskazy. Punktami orientacyjnymi były również wejścia do Łazienek Królewskich, przy których znajdowały się plany parku – wraz z zaznaczonymi ścieżkami, ważnymi obiektami oraz legendą.

Obszary, które wyodrębnia Muzeum Łazienki Królewskie, dotyczą podziału na ogrody oraz stawy – to kryterium było dostrzegane przez badanych niezwykle rzadko. Na planie parku zaznaczono ogrody: Ogród Modernistyczny I połowy XX wieku, Ogród Modernistyczny II połowy XX wieku, Ogród Królewski i Ogród Belwederski, a także stawy: Staw Belwederski, Staw Północny, Staw Południowy Dolny i Staw Południowy Górny. Żaden z rozmówców, odwzorowując układ przestrzenny Parku i jego strukturę, nie przedstawił powyższego podziału, jednak wyodrębniono wiele własnych klasyfikacji na obszary, uwzględniając przy tym różnorodne kryteria:

- Część wysoka, niska i skarpa – ze względu na wysokość terenu i jego zróżnicowanie. Część wysoka obejmowała obszar przy wejściu do Parku od strony Alej Ujazdowskich; określana była również jako „chopinowska” (Narrator 3), „otwarta” (Narrator 27) – od otwartej przestrzeni nad głową, a także „głośna i wietrzna” (Narrator 19) – od pobliskich, często uczęszczanych przez auta, Alej. Część niska opisywana była mianem „zarośniętej” (Narrator 27), „wodno-muzealnej” (Narrator 3), czy też „spacerowej” (Narrator 5), przy czym określenie to może nawiązywać nie tylko do licznych ścieżek, ale również nazwy przystanku autobusowego o tej nazwie, zlokalizowanego przy wejściu do Parku od ulicy Gagarina. Skarpa określała obszar przejściowy pomiędzy

częścią wysoką i niską, „trudna” (Narrator 13) dla osób mających problemy z poruszaniem się, np. niepełnosprawnych czy rodziców z dziećmi w wózkach.

- Turystyczna i dla mieszkańców – zlokalizowana wokół największych atrakcji i bliżej znana jedynie stałym bywalcom.
- Okiełznane i dzikie – podział analogiczny do powyższego.
- Z ławkami i dla spacerowiczów – do biernego i aktywnego wypoczynku.
- Północna i południowa – uznawana za „reprezentacyjną” i „piknikową” (Narrator 3).
- Brak jakichkolwiek podziałów.

Co zaskakujące, ostatnia odpowiedź najczęściej padała z ust osób mieszkających w pobliżu Parku, najlepiej ze wszystkich znających zarówno miejsca popularne wśród spacerowiczów, jak i mniej uczęszczane zakamarki. Ci rozmówcy wskazywali, że Park, wraz ze swoim zróżnicowaniem, stanowi nieodłączną całość. Można przypuścić, że powyższe podziały tworzyły osoby znające Park nieco gorzej, co ułatwiało im orientację i poruszanie się pomiędzy poszczególnymi obszarami.

Do krawędzi parku zaliczano przede wszystkim Aleje Ujazdowskie oraz Agrykołę, które były włączane w granice samego parku. W przypadku Agrykoli decydujące znaczenie miał jej parkowy charakter i zróżnicowanie w wysokości terenu, jak również trzy zabytki należące do Muzeum Łazienki Królewskie, które znajdowały się po przeciwnej stronie ulicy: Dawny Pawilon Szpitala Ujazdowskiego, Zamek Ujazdowski oraz Ermitaż. Fragment Alej Ujazdowskich odbierano jako część parku głównie za sprawą wystaw plenerowych na ogrodzeniu. Wśród krawędzi wymieniano również ulicę Gagarina, Podchorążych czy Szwoleżerów, jednak postrzegano je o wiele bardziej neutralnie, nie doszukując się przynależności do obszaru parku.

Podczas gdy rozmówcy rysowali swoje mapy, niejednokrotnie całkowicie ignorowali pewne obszary. Stanowiły dla nich puste przestrzenie, o których pisali Jerzy Kotłowski i Monika Kostera (1999). Pusta przestrzeń jest niepoznana i niezrozumiała. Nie ma nadanego znaczenia, nie może więc istnieć w mapie mentalnej konkretnej osoby. Natomiast atrakcyjna przestrzeń to taka, którą się chce poznawać – jest pełna życia, zaś do miejsca bardziej od ciekawej architektury przyciągają interesujące wydarzenia i obecność innych ludzi (Gójska, Kuczyński, Lewenstein, Pogoda i Zielińska, 2012). W przypadku parkowych pustych przestrzeni, zaliczano do nich obszary nieznane, dotychczas nieodwiedzone – gdy ktoś nie miał świadomości istnienia danych obszarów bądź nie wykazywał chęci poznania ich. Powyższy przykład możemy skonfrontować w odniesieniu do miejsc pobliskich, często odwiedzanych i faworyzowanych, wobec których użytkownicy Parku wykazywali zainteresowanie, znali je i wiązały się z nimi pewne doświadczenia oraz wspomnienia. Natomiast puste przestrzenie stanowiły obszary ignorowane, wykluczane z przynależności do danego krajobrazu.

Chociaż Park Łazienkowski „dzięki znacznemu udziałowi terenów zadrzewionych i obiektów wodnych wydaj[e] się wyjątkowym miejsc[em] w mieście pod względem emitowanych naturalnych dźwięków” (Szumacher, Jackowiak i Konopski, 2008, s. 217), aspekt ten prawie nie został poruszony przez moich rozmówców. Wskazywano raczej, iż Łazienki Królewskie, tak jak pozostałe parki, cieszą się zainteresowaniem przede wszystkim jako miejsce wypoczynku, rekreacji i spotkań (Szumacher i Osta-

szewska, 2010), zaś ludziom sprawia przyjemność przebywanie pomiędzy sferą osób bliskich i obcych, skąd mogą obserwować innych (Montgomery, 2015).

Pomimo doceniania aspektów społecznych miejskich przestrzeni zielonych, polityka zarządzających Parkiem Łazienkowskim kreowała go na miejsce niedostępne. Kilku rozmówców jako największą wadę Parku wskazywało właśnie na liczne zakazy i ograniczenia w możliwościach korzystania z niego (np. w celach rekreacyjnych). Inni, którzy pobyty w Parku realizowali głównie w celu spotkań lub spędzenia czasu na świeżym powietrzu, prezentowali sentymentalne nastawienie do Parku. Zarówno sam Park, jak i ulubione miejsca nazywali „swoimi” (Narrator, 16), „oswojonymi” w wyniku procesów poznania, doświadczania i odpowiedzialnej obecności (Wilk, 2016). Rozmówcy zwracali szczególną uwagę na zachodzące w nich zmiany. Lubili przebywać w Parku, ponieważ sprawiał wrażenie takiego, o który ktoś się troszczy (Łuszczek i Ptasińska, 2010). Określenia: „mój park” (Narrator 3) i „moje miejsce” (Narrator 16) świadczyły, iż przestrzeń Parku żyje we wspomnieniach osób badanych. Ci spośród nich, którzy dawno go nie odwiedzali, chcieli do niego wrócić – jakby próbowali powrócić do przeszłości, „ponieważ przeszłość można odzyskać przypomnieniem” (Nora, 2009, s. 9). Nie dziwi więc, „iż Łazienki mają opinię najszcześniejszego miejsca w Warszawie” (Madame, 2016, s. 92) i ulubionego przez zakochanych, chętnie wybieranego na miejsce organizacji ślubu czy sesji zdjęciowych. O ile rozmówcy byli pewni, że wygląd miejsc centralnych nie uleganie diametralnej zmianie, o tyle bardziej przejmowali się potencjalną możliwością przekształcenia ich miejsc znaczących (Bukowska-Floreńska, 2000), do których byli o wiele bardziej przywiązani: „Tu jeszcze stała niedawno, nie wiem, z dziesięć lat temu, taka topola przy Alei Chińskiej. Po prawej stronie, idąc w kierunku Agrykoli, na rozdrożu, z ogromną dziuplą! Nawet mam zdjęcia tam, z mężem sobie robiliśmy, jak jeszcze żył. Przed laty... dziesięć lat temu chyba... może dwanaście, zimą. Była przepiękna, ale potem ją chyba jakaś burza czy wiatr zwałił, i wycięta jest [chwilę milczy]. Zostały po niej tylko wspomnienia” (Narrator 16).

Rozmówcy postrzegali Park nie jako konkretny obszar miasta, ale obszar zielony (zawierający Ogród Botaniczny Uniwersytetu Warszawskiego i teren Belwederu), do którego nie przyłączali nawet przyległych ulic – z wyjątkiem Alej Ujazdowskich, gdzie od obejrzenia wystawy fotograficznej na ogrodzeniu często rozpoczynali wizytę w Parku. Przykładowo podane trasy stanowiły kompozycję wybranych punktów na mapie – sama trasa mogła się zmienić, jednak zazwyczaj musiała zawierać konkretne miejsca. Nie spotkałam się także z opinią, iż Park w jakiś sposób jest niedostępny społecznie – np. przeznaczony głównie dla zamożnych mieszkańców najbliższych okolic. Jednak obowiązujący regulamin i skrupulatność strażników wymuszały zachowanie mniej swobodne, niż w jakimś innym ogólnodostępnym parku.

PODSUMOWANIE

Dane z przywołanych w tekście wyników badań ilościowych (Jałowiecki, 2000), przedstawiają uproszczony obraz Parku, ograniczający się do punktów charakterystycznych, rozpoznawalnych, wyróżniających się spośród pozostałych na obszarze całej aglomeracji warszawskiej. Podobnie Łazienki Królewskie odbierane są w ujęciu nieco

szerszym – nie tylko jako zespół pałacowo-parkowy, ale także jako obszar obejmujący fragmenty przylegających do niego dzielnic. Wyniki badań etnograficznych, również utrzymanych w społeczno-urbanistycznym kontekście, ukazują zupełnie inną perspektywę – mieszkańca Warszawy, postrzegającego Park nie jako osoba z zewnątrz, ale przebywającego w Parku, „stałego bywalca” – znającego poszczególne miejsca, wykazującego emocjonalne nastawienie i wysoki stopień zaangażowania.

Łazienki Królewskie mogą być symbolem – punktem na Trakcie Królewskim, przynoszącym na myśl konkretne, proste skojarzenia. W perspektywie mikro Park oferuje miejsca znane i nieznanne; zarówno nacechowane uczuciowo, jak i obojętne. Takie, które się odkrywa, by później do nich wrócić. Użytkownicy Parku stworzyli własne, wspólne podziały i wyróżniki Parku, alternatywne dla ustalonych przez zarządzających instytucją Muzeum Łazienki Królewskie w Warszawie. We wspomnieniach rozmówców istotną rolę odgrywa właśnie ten społeczny aspekt Parku – prywatnych spotkań, wspólnego odpoczynku i przebywania na łonie natury w towarzystwie bliskich i obcych osób. Mimo iż w wielu przypadkach przyroda może stanowić swoiste tło dla aktywności człowieka, obcowanie z nią również przyczynia się do realizacji roli społecznej – sprawia, że ludzie zmieniają swoje postawy, stają się bardziej ufni i wielkoduszni wobec siebie (Montgomery, 2015).

Chociaż Łazienki są parkiem królewskim, posiadającym bogatą ofertę kulturalną dla wymagających odbiorców, w świadomości użytkowników Łazienki Królewskie są przede wszystkim ich prywatnym parkiem, z którym wiąże się wiele wspomnień i opowieści bardziej osobistych, niż w przypadku innych parków. Wydaje się, że z perspektywy zarządzających to nie Łazienki Królewskie są oddane do użytku odwiedzających go ludzi, ale z racji jego wyjątkowości to ludzie mają go odwiedzać i podziwiać. Nacisk w możliwościach użytkowania Parku położony jest więc bardziej na mnogość wydarzeń mających przyciągnąć odbiorców, niż na bogate, osobiste historie i wrażenia odbiorców, które ma prawie każdy z odwiedzających.

Badania wykazały, że sam Park jako miejsce odgrywa istotną rolę w życiu mieszkańców stolicy. Pomimo ograniczonej swobody korzystania z Parku, jest on traktowany użytkowo, natomiast odwiedzający, poza świadomością historyczną i kulturalną miejsca, postrzegają go głównie poprzez pryzmat swoich osobistych przeżyć: randek z ukochanymi, ważnych dla poszczególnych osób rocznic wydarzeń, codziennych spacerów z małymi dziećmi i rodzinami, kultywowania rodzinnych tradycji, relaksu, spędzania chwil wartych uwiecznienia na fotografiach. Co stanowi istotną wartość, aktywności te stoją w opozycji do współcześnie dominujących konsumpcyjnych sposobów spędzania wolnego czasu. Pomimo przynależności do sfery publicznej, odwiedzający nadają Parkowi cechy obszaru prywatnego: spotkań z bliskimi, przyjmowania perspektywy antropocentrycznej i łączenia z miejscem publicznym prywatnych, osobistych wspomnień i doświadczeń.

Powyższe rozważania i ich wyniki warto spróbować przenieść na grunt praktyki, umożliwiając użytkownikom wykazywanie oddolnej inicjatywy w kreowaniu przyjaznej, ogólnodostępnej i ważnej dla ludzi przestrzeni miejskiej. Tego rodzaju działania mogłyby ukazać inne, nieformalne, ale również funkcjonujące – a dla użytkowników może nawet ważniejsze – oblicze Parku, niż obecnie dominujące w oficjalnym przekazie.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Bukowska-Floreńska, I. (2000). Wstęp. W: I. Bukowska-Floreńska (red.), *Miasto – przestrzeń kontaktu kulturowego i społecznego* (ss. 7-12). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- [2] Eliade, M. (2003). Święty obszar i sakralizacja świata. W: A. Mencwel (red.), *Antropologia kultury. Przestrzeń, Zagadnienia i wybór tekstów*, IV, 149-157.
- [3] Foucault, M. (2009). *Nadzorować i karać: narodziny więzienia*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- [4] Geertz, C. (2003). Opis gęsty – w stronę interpretatywnej teorii kultury. W: M. Kempny i E. Nowicka (red.), *Badanie kultury: Element teorii antropologicznej* (ss. 35-58). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [5] Gójska, A., Kuczyński, P., Lewenstein, B., Pogoda, I. i Zielińska, E. (2012). *Konsultacje społeczne w przestrzeni wielkomiejskiej: Ochocki Model Dialogu Obywatelskiego*. Warszawa: Zespół ds. Konsultacji Społecznych Państwowego Towarzystwa Socjologicznego.
- [6] Hammersley, M. i Atkison, P. (2000). *Metody badań terenowych*. Poznań: Zysk i S-ka.
- [7] Jałowiecki, B. (2000). Percepcja przestrzeni Warszawy. *Studia Regionalne i Lokalne*, 2 (2)/2000, 79-100.
- [8] Jałowiecki, B. (2006). Czy Warszawa staje się miastem Trzeciego Świata? *Studia Regionalne i Lokalne*, 4 (26)/2006, 48-60.
- [9] Kociatkiewicz, J. i Kostera, M. (1999). The anthropology of empty spaces. *Qualitative Sociology*, 22 (1), 37-50.
- [10] Kostera, M. (2010). *Antropologia organizacji: Metodologia badań terenowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [11] Lynch, K. (2011). *Obraz miasta*. Kraków: Wydawnictwo Archivolta.
- [12] *Łazienki Królewskie w Warszawie*. (2016). Pobrane z: ns1.lazienki-krolewskie.pl/_images/mapa_ios.jpg, data dostępu: 2016.12.11.
- [13] Łuszczek, M. i Ptasńska, U. (2010). *Jak przetworzyć Miejsce: Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*. Kraków: Fundacja Partnerstwo dla Środowiska.
- [14] Madame. (2016). Muzeum Łazienki Królewskie - miejsce wydarzeń z królewską oprawą. *Madame: Magazyn ambitnych kobiet*, 92.
- [15] Montgomery, C. (2015). *Miasto szczęśliwe*. Kraków: Wysoki Zamek.
- [16] Nora, P. (2009). Między pamięcią a historią: Les Lieux de Mémoire. *Tytuł roboczy: Archiwum*, (2) 2009, 4-12.
- [17] *Oficjalny portal turystyczny miasta stołecznego Warszawy*. (2013). Pobrane z: warsawtour.pl/zabytki-i-inne-atrakcje/top-10-3086.html, data dostępu: 2013.05.07.
- [18] Połec, M. (2013). *Park Łazienki Królewskie: Przestrzeń miejska w narracjach i praktykach jej użytkowników*. Warszawa: Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej, Uniwersytet Warszawski (nieopublikowana praca licencjacka pod kierunkiem dr R. Hryciuk).
- [19] Szumacher, I. i Ostaszewska, K. (2010). Funkcje parków śródmiejskich w opinii przyrodników i użytkowników – przyczynek do dyskusji. *Krajobrazy rekreacyjne – kształtowanie, wykorzystanie, transformacja. Problemy Ekologii Krajobrazu*, XXVII, 491-491.
- [20] Szumacher, I., Jackowiak, K. i Konopski, M. (2008). *Dźwięki w parkach miejskich, Dźwięk w krajobrazie jako przedmiot badań interdyscyplinarnych*. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, XI, Instytut Nauk o Ziemi UMCS, Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG.
- [21] Wilk, T. (2016). Oswojenie przestrzeni czyli o odpowiedzialności jako kategorii rewitalizującej przestrzeń życia społecznego. *Pedagogika społeczna*, 3(61), s. 125-143.